

KULTURDEPARTEMENTET

Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

postmottak@kud.dep.no

D.ref.: 13/1010

Oslo, 21. juni 2013

Høring - NOU 2013:4 Kulturutredningen 2014

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF) har mottatt Departementets ekspedisjon av 1. mars 2013. Foreningens merknader gjengis nedenfor. Unntatt refleksjonene i innledningen, vil NFF avgrense kommentarene til utredningens omtale av språk-, litteratur- og bibliotekfeltet.

1. Innledning

Etter NFFs syn presenterer utvalget en bredt anlagt framstilling av norsk kulturpolitikk og dens vesentlige rolle som nasjonsbyggende kraft siden 1814, som demokratibygger og som bidragsyter til velferdspolitikken, som garantist for rettferdighet, samfunnsutvikling, mangfold i kulturuttrykk, ytringsfrihet (eller «ytringskultur» som utvalget foretrekker i dag) og en framtidsrettet språkpolitikk med rom for bokmål, nynorsk, samisk, kvensk og minoritetsspråkene. Kulturløft 1 og 2 blir analysert og samordnet med det lange perspektivet som utredningen synliggjør. Utvalget får godt fram det faktum at norsk kulturpolitikk er helhetlig og mangfoldig, en sann vevnad av utallige enkeltelementer, målformuleringer og virkemiddelapparat innenfor en mengde samfunnsarenaer. Og ikke minst: drivkreftene er ment å trekke i samme retning.

Slik NFF leser utredningen, tilrår utvalget at den helhetlige kulturpolitikken må videreføres og virkemidlene foredles. På noen områder, for eksempel folkebibliotekene og innholdsproduksjon på institusjonsnivå, foreslås en omfordeling og styrking av ressurstilgangen, og man anbefaler at ebøker likebehandles med papirbøker i avgiftsmessig sammenheng. Supplert med tiltakslisten i handlingsplanen *Fra gründer til kulturbedrift*, er dette framtidssrettede prioriteringer som NFF er enig i.

Men det kan innvendes at utvalget i sine konklusjoner og anbefalinger likevel er uventet konturløst, og man begrenser seg til rent sporadisk å tematisere viktige politikkområder som vil påvirkes av framtidens utfordringer (konkretiserer dette om litt). Visst legges det i mandatet noen begrensede føringer: «Utgangspunktet for slike endringsforslag er at de skal kunne gjennomføres innenfor gjeldende ressursrammer til kulturformål.» (S. 11) Men etter NFFs syn er det gjerne slik at selv gode initiativ sjelden blir gjennomført om tiltakene er vage og uforpliktende og ressursene som følger med er utilstrekkelige. Et eksempel er språkmeldingen *Med mål og mening*. På oppdrag av Språkrådet ble oppfølgingen av den evaluert av professor Anders Johansen i 2012. Johansen

dokumenterer at uklare formuleringer ikke nødvendigvis fører til handling og gjennomføringskraft. Han skriver et sted:

Alt i alt virker det som om Språkmeldingen er skrevet under inntrykk av at det er mektigere interesser på alle hold som det ikke går an å utfordre. På hvert punkt der det kan tenkes konflikt, er det lagt inn en retorisk sikkerhetsmekanisme (et forbehold, en uklarhet) som gjør det mulig å bremse i tide eller ubemerket trekke seg tilbake. Språkmeldingen er derfor forvirrende lesning: Den går ut med en kraftfull appell til handling som litt etter litt fortaper seg; jo nøyerer man leser, og jo mer man ser etter, desto mer fortaper den seg.¹

NFF tilrår at oppfølgingen av Kulturutredningen blir konkret og handlingsrettet, og at nødvendige ressurser følger med.

2. Kunnskapsbasert litteraturpolitikk

I Kulturutredningen gis en grundig innføring i litteraturens og dens institusjoners rolle i samfunnet. Men leseren kan gjennomgående få det inntrykket at med «litteratur» menes «skjønnlitteratur». Riktignok omtales NFF – i positiv forstand – som en viktig bidragsyter i spørsmål som berører faglitteratur og sakprosa direkte. Det er ventelig utilsiktet, men etter NFF syn skapes likevel et helhetsinntrykk i dette litteraturfeltets disfavør. Dette inntrykket forsterkes av det faktum at faglitteratur og sakprosa har en langt mer framtrædende og synlig posisjon i dag enn da grunnplankene i dagens kulturpolitikk ble lagt; NFFs arbeidsfelt og samfunnsoppdrag preger i vesentlig grad all utdanning, forskning, medier og det politiske og faglige ordskiftet. NFF ber om at Kulturdepartementet (sammen med Kunnskapsdepartementet) korrigerer det inntrykket som er skapt, når det neste Kulturløftet utformes (og framtidige læreplaner utvikles).

Utvalget peker på det faktum at kulturpolitikken må tuftes på dokumenterbar kunnskap, og viser til konklusjonene i rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk.» I NFFs høringsuttalelse til *denne* rapporten skisseres en rekke konkrete forslag til aktuelle forskningsoppgaver innen litteraturfeltet. De viktigste gjengis her:

Departementet ber om konkretiseringer av aktuelle forskningsfelt. NFF nevner først tre eksempler som foreningen har god kjennskap til:

- ♦ Nylig kunngjorde kulturminister Hadia Tajik at departementet starter arbeidet med å forberede en boklov. Til grunn for denne beslutningen ligger to utredninger som departementet selv bestilte i 2011, en om litteratur- og språkpolitiske virkemidler og en som kartlegger norske forhold i lys av utviklingstrekk i europeisk bokbransje. Utredningene er et godt eksempel på hvordan ny kunnskap kan gi grunnlag for viktige politiske beslutninger.
- ♦ I forbindelse med lovarbeidet skal det gjennomføres en særskilt drøfting av pensumlitteratur for høyere utdanning og fagbøker. Til dette arbeidet trengs fakta- og forskningsbasert dokumentasjon om de markedsbetingelser disse bokgruppene arbeider under.
- ♦ Norske bibliotek står framfor store utfordringer, ikke minst på grunn av den digitale utviklingen. Framtidig organisering, utlån av e-bøker, brukererfaringer, innkjøpsstrategier, virkningen av den statlige innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa er sentrale områder der sikker kunnskap mangler.

To forskningsfelt handler eksplisitt om den digitale utvikling:

- ♦ Kjøp i Norge av internasjonal litteratur via lesebrett og andre innretninger – hvor stort omfang har denne virksomheten? Det har vist seg å være helt umulig å få tilgang til eksakte svar på dette spørsmålet. En grundig oppdatering her kan være et nyttig innspill i oppfølgingen av språkmeldingen (St.meld. nr. 35 (2007-2008) *Mål*

¹ Anders Johansen: «Språkmeldingen som handlingsplan: Retorikk og resultater», Språkrådet 2012, s. 83.

og mening) og i debatten om merverdiavgift på bøker og aviser versus distribusjon av innhold over digitale formater.

- ♦ Det har lenge nå vært dokumentert at moderne medier påvirker folks lese- og lærevaner. En som i den senere tid har forsket på disse forholdene fra sitt ståsted i USA, er Nicholas Carr. Han sier et sted:
The news is even more disturbing than I had suspected. Dozens of studies by psychologists, neurobiologists, educators, and Web designers point to the same conclusion: when we go online, we enter an environment that promotes cursory reading, hurried and distracted thinking, and superficial learning. It's possible to think deeply while surfing the Net, just as it's possible to think shallowly while reading a book, but that's not the type of thinking the technology encourages and rewards.² Hvordan vil disse erfaringene se ut med norske fortegn?

Til sist noen forskningsbehov av mer generell karakter:

- ♦ Bygge opp og sikre dokumenterbar og konsistent faktainformasjon for utviklingstrekk på litteraturområdet. Vedtar Stortinget en boklov (se ovenfor), vil det være helt nødvendig å sikre faktabasert kunnskap om hvordan loven fungerer, for eksempel ved å kartlegge relasjonene mellom bransjeaktørene når det gjelder (forhandlings)makt, økonomi, verdiskaping, prisforhold o.l. Norsk bokbransje har i en årrekke slitt med at aktørene er uvillige til å stille erfaringsdata til disposisjon for fellesskapet.
- ♦ Måle virkemiddelapparatets treffsikkerhet – fastpris, abonnementsordninger, moms, innkjøpsordninger, div. støtteordninger.
- ♦ Analysere effekter av krysseierskap – vertikal integrasjon.
- ♦ Kartlegge internasjonale utviklingstrekk og deres virkning på norsk bokbransje.³

NFF ber om at slike og liknende forskningsoppdrag reflekteres i Kulturløft 3.

3. Språk og leseferdigheter. Læremidler

Utvalget framhever Språkmeldingen som et særs viktig og politikkfremmende dokument. NFF deler det synet. Men som det er antydnet ovenfor, bør intensjonene i denne meldingen følges opp på en langt mer konkret og handlingsrettet måte enn det som har vært tilfellet til nå. På overordnet nivå vil NFF tilrå at følgende tiltak prioriteres:

- ♦ Gjennomføringen av språkpolitikken må skje på tvers av departementsgrenser, altså reelt bli et regjeringsansvar.
- ♦ Arbeidet med å utvikle norskspråklig terminologi på alle samfunnsområder og i næringslivet bør prosjektorganiseres og finansieres i en nærmere bestemt periode, for eksempel i fem år.
- ♦ Det skal utvikles et program med sikte på å gjøre offentlig språk bedre og mer forståelig.
- ♦ Regjeringen sørger for at det blir stilt til disposisjon ressurser som gjør det mulig å etablere en framtidrettet infrastruktur for populærvitenskapelig forskningsformidling (for eksempel i form av digitale leksikontjenester).

Ved lesningen av Kulturutredningen har NFF undret seg over at én av de viktigste kulturbærerne i samfunnet, læremidlene, ikke nevnes. Det er vel dokumentert i dag at koplingen mellom godt språk, gode lesevaner, faglig og pedagogisk tilrettelagte læremidler med høg kvalitet er avgjørende forutsetninger for alt læringsutbytte og for unge menneskers mulighet til å utvikle seg til gagns samfunnsborgere. Det er bekymringsfullt at leseferdigheten i store ungdomsgrupper (for eksempel blant gutter og spesielt for gutter med innvandrerbakgrunn) er urovekkende lav, med de konsekvenser dette har. I en svensk studie fra 2012 heter det blant annet:

² Nicholas Carr: *The Shallows. What the Internet is Doing to Our Brains*, W.W. Norton & Company, New York/London 2010, s. 115 f.

³ *Høringsuttalelse – rapporten «En kunnskapsbasert kulturpolitikk»*, 15. nov. 2012

Det finns fortsatt stora skillnader i läsvanor mellan olika socio-ekonomiska grupper i befolkningen. Läsfärdigheten har även minskat påtagligt hos unga, särskilt de senaste tio åren. Försämrade läsförmåga gör att för en allt större andel av dagens unga är möjligheten att förstå och tilgodagöra sig texter begränsad och därmed även möjligheten til egna läsupplevelser. Problemen är störst bland pojkar.⁴

NFF foreslår følgende tiltak:

- ◆ Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet må sørge for at det stilles til disposisjon tilstrekkelige ressurser for utvikling av læremidler – ikke minst læremidler på digitale plattformer – på alle trinn og innenfor alle mangelområder i hele utdanningssystemet.
- ◆ Barn og ungdom i skolepliktig alder gis en lovfestet rett til grunnleggende ferdigheter i basisfagene etter 10 års obligatorisk skolegang.
- ◆ Alle skoler på barne- og ungdomstrinnet skal pålegges å stille til disposisjon lærerressurser som trengs for å kunne tilby spesialundervisning til elever som trenger det.

4. Bibliotek og litteraturformidling

Som nevnt innledningsvis, har NFF merket seg med tilfredshet at utvalget foreslår at blant annet folkebibliotekene skal tilføres ressurser. Bibliotekene som møte- og læringsarena, ikke minst for innvandrerbefolkningen, gjør en slik prioritering helt nødvendig. NFF mener også at skolebibliotekene bør rustes opp tilsvarende siden de spiller en vital rolle i arbeidet med å inspirere til leselyst og fungerer som en velegnet læringsarena.

NFF konstaterer dessuten at utvalget vurderer de statlige innkjøpsordningene som et velegnet virkemiddel for å spre kvalitetslitteratur til bibliotek over hele landet. NFF støtter arbeidet med å foredle dagens ordninger, og vil særlig peke på at ordningene for nytgitt sakprosa (også den som oversettes) bør utvides i et hurtigere tempo enn i dag. NFFs prioriterte forslag:

- ◆ Innkjøpsordningen for nyskrevet sakprosa på norsk utvides til 150 innkjøpte titler, og ordningen for oversatt sakprosa utvides til 25 innkjøpte titler.
- ◆ Det etableres en ordning som muliggjør en systematisk formidling i bibliotekene av alle titlene som kjøpes inn via de statlige ordningene
- ◆ NFF ber departementet ta initiativ til at Norsk forfattersentrum, som har hovedansvaret for litteraturformidling på nasjonalt nivå, åpner for at også faglitterære forfattere innvilges medlemskap.

5. Frilansskribenter

Frilansere er en skribentgruppe som har helt spesielle behov, noe som utvalget unnlater å tematisere i utredningen, så vidt vi kan se. Denne gruppen blir mer og mer marginalisert som følge av at de store mediehusene i økende grad holder seg med egne, fast tilsatte journalister og et statsbyråkrati og næringsliv som overbefolkes av kommunikasjonsrådgivere. En frilansers oppdrag er å være den kritiske, uavhengige instansen som bidrar til samfunnsdebatten i kraft av sine meninger og sin kompetanse, ikke som en følge av den stillingen man måtte ha. Det er derfor avgjørende for demokratiet og yringskulturen at frilansere gis rimelige arbeidsvilkår. NFF tilrår at departementet samarbeider med organisasjonene når det tas initiativ med sikte på etablere bærekraftige løsninger på dette området.

⁴ *Läsandets kultur. Slutbetänkande av Litteraturutredningen* (SOU 2012:65), Stockholm 2012, s.12.

Vennlig hilsen
Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening

Trond Andreassen
Generalsekretær

Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening er en fagforening for forfattere og oversettere av faglitteratur. Foreningen sikrer medlemmenes faglige og økonomiske interesser gjennom forhandlinger om avtaler med offentlige og private institusjoner om vilkår for utgivelse og bruk av faglitteratur, om vederlagsordninger m. v. NFF arbeider også for å fremme god faglitteratur, styrke norsk skriftspråk og trygge ytringsfriheten i et internasjonalt perspektiv. Foreningen har nær 5.500 medlemmer.